

Örgütsel Ölüm: Adaptasyon Teorileri Bağlamında Bir Değerlendirme

Sevdiye ERSOY YILMAZ¹, Emine ÇETİNEL²

Özet

Bu çalışmanın amacı, örgütsel ölüm olgusunun örgütlerin çevre ile ilişkilerini irdeleyen adaptasyon teorilerinin söylemleri içindeki yerini tartışmaktır. Bunun yanı sıra adaptasyon teorileri kapsamında örgütleri ölüme götürecek açık veya örtülü nedenler hakkında bir çıkarsama yapmak da çalışmamızın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda adaptasyon teorileri arasında yer alan örgütsel ekoloji, kaynak bağımlılığı, kurumsal kuram, yapısal koşul bağımlılık ve işlem maliyeti teorilerinin örgütsel ölüm olgusunu ele alış biçimleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda örgütleri ölüme götürecek nedenlerin kuramların temel varsayımları çerçevesinde çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Bir diğer ifadeyle her kuramın örgütler için uzun yaşamı sağlayacak dayanakların neler olabileceği konusunda kuramsal farklılıklardan kaynaklanan değişik söylemlere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Çöküş, Örgütsel Ölüm, Çevre, Adaptasyon Teorileri.

Organizational Death: An Assessment in the Context of Adaptation Theories

Abstract

The aim this work is to discuss the place of organizational death fact in adaptation theories that studies environmental relationship of an organization. Apart from that, another aim of this work is to inference about open or organizational facts, which lead an organization to death, in the content of adaptation theories. In this context, it has been analysed how organizational ecology, resource dependence, institutional theory, contingency theory and transaction cost theory, that appear in adaptation theories, approach to fact of organizational death. As an outcome of this work, it has been detected that the reasons that leads an organization to death has varieties around the base assumptions of theories. In other words, it is possible to say that every theory has different statements about what bases provides long lives in organizations.

Keywords: Organizational Collapse, Organizational Death, Environment, Adaptation Theories.

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çankırı-TÜRKİYE
E-posta: sevdiiyilmaz@karatekin.edu.tr

² Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çankırı-TÜRKİYE
E-posta: eminecetinel@karatekin.edu.tr

Giriş

Örgütsel çöküş ve ölüm, tarih sahnesinde ortaya çıkan ilk örgütten bu yana var olan bir gerçekliktir. Bununla birlikte konunun örgüt teorisyenlerinin ilgi alanına girmesi çok daha yakın tarihlere tekabül etmektedir. Nitekim örgüt teorisi literatürüne bakıldığında 1960 ve 1970’li yıllarda araştırmacıların örgütlerin büyüme ve gelişme evrelerine daha çok odaklandıkları, örgütsel çöküş ve ölüm olgularını ise ihmal ettikleri görülmektedir (Walonick, 2008; Sutton, 1987; Cameron vd., 1987; Recker vd., 2002). Ancak, 1980’li yıllar örgüt teorisyenlerince bu ihmalin giderilmeye başlandığı yıllar olmuştur. Öyle ki Cameron vd. (1988) örgütsel ölüm çalışmalarının %78’nin 1978’den sonra oluştuğunu ifade etmişlerdir. Buna göre örgüt teorisi literatürüne bakıldığında 1980 ve 1990’lı yıllarda örgütsel ölümle ilgili çalışmaların sayısında artış olduğu dikkat çekmektedir. Bir örgütün yaşamının sonuna gelmesi ve faaliyetlerini sona erdirmesi olarak tanımlanan örgütsel ölüm olgusu ve örgütleri bu aşamaya getiren nedenler küresel rekabet ortamında hayatta kalmak için mücadele eden örgütlere önemli ipuçları sunmaktadır. Bu nedendir ki örgütsel ölüm olgusunun bu dönemlerde araştırmacıların yoğun olarak ilgilerini çekmeye başlaması çok da şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte yapılan çalışmaların sistematize edilemediği ve ampirik araştırmaların eksikliği neticesinde bu konunun nispeten teorik kaldığı da dikkat çeken bir diğer unsurdur. Bu anlamda örgütsel ölüm araştırmalarının sistematize edilmesi ve alanın ampirik araştırma bulguları ile desteklenmesi önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Cameron ve Whetten, 1987; Walonick, 2008; Lahiri ve Renn, 2005).

Betimleyici bir nitelik taşıyan bu çalışmanın amacı, örgütlerin çevreye uyumunu esas alan adaptasyon teorileri çerçevesinde örgütsel ölüm olgusunu sistematik bir yaklaşımla incelemektir. Bu bağlamda ilk olarak örgütsel ölüm kavramının teorik çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde adaptasyon teorileri arasında yer alan örgütsel ekoloji, kaynak bağımlılığı, kurumsal kuram, yapısal koşul bağımlılık ve işlem maliyeti teorilerinin örgütsel ölüm olgusunu ele alış biçimleri değerlendirilmiştir. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise ikinci bölümde yapılan tartışmalar bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Örgütsel Ölüm ve İlgili Kavramlar

Bu bölüm kapsamında sırasıyla örgütsel ölüm tanımları, nedenleri, örgütsel çöküşe verilen tepkiler ve örgütlerde biyolojik hayat seyri modeli ile ilgili bilgilere yer verilecektir.

Örgütsel Ölüm Tanımları

Örgütsel ölüm, bir örgütün yaşamının sonuna gelmesi ve faaliyetlerini sona erdirmesi olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte örgütsel ölüm bir anda gerçekleşen bir olgu olmanın çok ötesindedir. Öyle ki örgütsel ölüm örgütlerde geri döndürülemeyen örgütsel çöküşün (organizational decline) nihai sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında örgütsel ölüm tanımlarına yer vermeden önce örgütsel çöküş kavramına değinmek yerinde olacaktır.

Örgütsel çöküş literatür kapsamında çeşitli yazarlarca “*örgütün çevreye uyum yeteneğinin bozulması ya da kaybedilmesi*”, “*örgütsel performansın geriye doğru gitmesi*”, “*örgütlerin temel kaynaklarının azalması*”, “*durgunluk*”, “*dışsal tehditleri önceden tahmin edememe ve bu tehlikelerin bertaraf edilememesi*” ve “*örgütün çevresel tehditlerden ve içsel zayıflıklardan haberdar olmaması neticesinde doğru hareketten yoksun kalması*” şeklinde tanımlanmaktadır (Neumann ve Neumann,1994: 67). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere örgütsel etkinlik genel olarak örgütsel çöküş için en önemli gösterge olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda çöküş; örgütsel büyüklüklerde azalma (pazar payı, kaynaklar vs.), örgütün yaşam çemberinde bir adım, iç durgunluk veya etkin olamama hali, tehlike sinyallerini görememe (iç ya da dış değişikliklerle ilgili) ve dış çevre taleplerine adapte olmada başarısızlık olarak tanımlanabilir (Neumann ve Neumann, 1994; Weitzel ve Jonnson, 1989).

Örgütsel çöküş süreci elbette ki örgütler için sancılı bir süreçtir. Gerçekten de literatürde yapılan çalışmalar örgütsel çöküş esnasında çatışma, gizlilik, katılık, merkezileşme, formalleşme ve korumacılığın artacağını göstermektedir. Araştırma bulguları aynı zamanda örgütsel etkinliğin, üyelerin tatmin ve bağlılık duygularının, motivasyon, yaratıcılık, katılım, lider etkinliği ve uzun dönemli planlama yapmanın azalacağını da göstermektedir (Cameron vd., 1987; Walonick, 2008). Örgütsel çöküş sürecinde ortaya çıkan bu sorunların aynı zamanda örgütler için hayati bir tehlike sinyali olarak da kabul edilmesi gereklidir. Bu doğrultuda tehlike sinyallerinin zamanında fark edilmemesi veya fark edilse bile alınan önlemlerin yetersiz olması örgütsel ölümü kaçınılmaz kılacaktır.

Verilen bilgiler ışığında örgütsel ölümü; başarısız bir örgütün kapatılması, iflas etmesi, bir ulusal örgütün birden fazla örgüt oluşturmak üzere dağılması ya da belirli bir pazarı terk etmesi hali olarak tanımlamak mümkündür (Erdil vd., 2010: 19). Örgütsel ölüm ifadesinin karşılığı olarak bazı araştırmacılar örgütsel başarısızlık ve örgütün kapanması ifadelerini de kullanmaktadırlar (Milligan, 2003). Bunun yanı sıra örgütsel ölümün ancak örgütün potansiyel

üyelerinin örgüt varlığının sona erdiğini düşündüklerinde gerçekleşeceğini öne süren araştırmacılar da bulunmaktadır. Aynı zamanda bazı araştırmacılara göre; örgüt birleşmeleri veya isim değişiklikleri de ölüm olarak nitelendirilemez. Çünkü örgüt faaliyetleri başka bir isim altında da olsa devam etmektedir (Sutton, 1987: 543). Özetle, örgütsel ölüm örgütün çöküşe geçişinden sonra olumsuz durumun düzeltilememesi başka bir ifadeyle örgütün bir önceki hayat evresine geçememesi neticesinde gerçekleşir. Örgütsel ölüm bu anlamda bir örgütün varlığının sona ermesini ifade eder (Milligan, 2003).

Örgütsel Ölüm Nedenleri

Literatürde örgütleri çöküş ve akabinde ölüme götüren nedenler araştırmacılar tarafından farklı şekillerde kategorize edildiği görülmektedir. Örneğin, Lahiri vd. (2008) yaptıkları çalışmada örgütleri ölüme götüren dışsal faktörler üzerinde durmuşlar ve bu yönde dört temel faktör tanımlamışlardır. Buna göre bu faktörler; küreselleşme, hızlı teknolojik değişim, dış kaynak kullanımı ve hiper rekabet ortamı olarak sıralanmaktadır. Birbirleriyle ilişkili bu faktörler potansiyel olarak örgütlerin çöküş sürecini başlatacak ve nihayetinde ölüme götürebilecek unsurları barındırmaktadır.

Lahiri vd. (2008)'nin sınıflandırmasında yer alan faktörler şunlardır:

- **Küreselleşme:** Küresel pazarın örgütler için hem tehdit hem de fırsatlar anlamına geldiği genel olarak kabul edilen bir gerçektir. Şöyle ki; kalite, maliyet, verimlilik, ürün tanıtımı konularında standartların yükselmesi rekabetin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Böyle bir ortamda vizyoner yöneticilere, dönüşümcü liderlere ve çalışanların bağlılığını güçlendiren uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- **Hızlı Teknolojik Değişim:** Günümüz yoğun rekabet ortamında geçmişin etkin uygulamaları geçerliliğini kaybetmiştir. Kısalan ürün hayat seyri, ürünlerdeki hızlı değişim ve süreçlerdeki inovasyon endüstrilerin rutini haline gelmiştir. Örgütler bu hızlı değişime ayak uyduramazlarsa aynı hızla ölüme gideceklerdir. Bu noktada değişimi takip etmenin hayatta kalmakla eş anlamlı olarak kabul edilemeyeceğinin de altını çizmek gerekmektedir. Öyle ki başarıya değişime yön vermekten geçmektedir.
- **Dış Kaynak Kullanımı:** Literatürde sıklıkla vurgulandığı üzere dış kaynak kullanımı örgütlere maliyetlerin düşürülmesi, yönetime daha çok odaklanma fırsatı, risk paylaşımı, esneklik ve son teknolojiden yararlanma gibi faydalar sunmaktadır. Buna rağmen dış kaynak kullanımının örgütsel çöküşü hızlandırma veya neden olma potansiyeli de oldukça yüksektir (Lahiri vd., 2008; Kakabadse ve Kakabadse,

2000). Şöyle ki, örgütlerin kendi yapılarını, kaynaklarını, sahip oldukları üstünlüklerini ve zayıflıklarını, rekabet stratejilerini ve iş yaptıkları sektörün rakiplerinin ve müşterilerinin temel özelliklerini tam olarak ortaya koymadan dış kaynak kullanımına yönelmeleri örgütlerin kendi elleriyle kendilerine rakip yaratarak sahip oldukları avantajları kaybetmelerine yol açabilmektedir (Altuntuğ, 2007: 258).

- **Hiper Rekabet Ortamı:** Günümüz hiper rekabet ortamında çevre hızla değişmekte örgütler sürekli olarak rekabet avantajı yakalayabilecekleri pozisyonları aramaktadırlar. Bu ortamda müşteri beklentileri yüksektir, çevre hızla değişir ve sektöre giriş engelleri yoktur. Bu durumda elde edilen rekabet avantajının sürdürülebilmesi ise çok zordur.

Örgütsel çöküşe neden olan faktörlere ilişkin bir diğer sınıflandırma Longenecker vd. (1999) tarafından yapılmıştır. Söz konusu sınıflandırma kapsamındaki faktörler dört grupta toplanmaktadır. Bunlar; yönetimden, müşteriler ve pazarlamadan kaynaklanan, finansal yönetimden ve örgütün sistem ve yapısal durumlarından kaynaklanan faktörler olarak ifade edilmektedir. Bir diğer ifadeyle Longenecker vd. göre örgütsel çöküş süreci örgüt yönetiminden kaynaklanan içsel sebepler sonucunda başlamaktadır.

Son olarak örgütsel amnezi de (organizatonal amnesia) çöküşe neden olan bir faktör olarak kabul edilmektedir. Örgütler geçmiş deneyimleri unutma özelliğine sahiptirler. Bu anlamda yapılan çalışmalar kapsamında pek çok örgütün geçmişte yaptıkları hataları tekrarlama eğiliminde oldukları belirlenmiştir. Bu unutma hasletine örgütsel amnezi (örgütlerin bellek yitimleri) denilmektedir (Othman ve Hashim, 2002). Aynı zamanda örgütlerin geçmişi unutmanın yanında geçmişi geleceğe taşıma eğilimleri de oldukça yüksektir. Geçmişte başarılı olan bir uygulamanın gelecekte de başarılı olacağı algısı örgütleri ölüme götüren bir diğer neden olarak ifade edilebilir.

Örgütsel Çöküşe Verilen Tepkiler

Her örgüt farklı nedenlerle çöküşe geçebilir ve bu durumu düzeltmek için birbirinden farklı ve benzersiz önlemler almaya çalışabilir. Ancak örgütler çöküşe verdikleri tepkiler açısından birbirlerine benzemektedirler. Aşağıdaki tabloda verilen bu tepkiler özetle gösterilmektedir.

Çöküşe geçen örgütlerin bu durumu geriye çevirmek için verdikleri tepkilerden en önemlisi merkezileşme eğilimidir. Çöküşe neden olan problemin belirlenmesinde ve çözümlerin üretilmesinde farklı fikirlerin dikkate alınması problemin doğru önlemlerle çözülebilmesine neden

olacaktır. Ancak örgütler farklı fikirleri karar alma sürecinde devre dışında bırakarak çöküşü geriye çevirme yerine çöküşü daha da hızlandırabilmektedirler.

Tablo 1. Örgütsel Çöküşe Verilen Tepkiler

Özellikler	Açıklamalar
Merkezileşme	Karar verme sürecine katılımın azalması, kontrole ağırlık veriler.
Uzun dönemli planlamanın olmaması	Krizler ve kısa vadeli ihtiyaçların stratejik planlamayı engellemektedir.
Sınırlı Yenilik	Risk üstlenme eğiliminin azalır, çekirdek olmayan faaliyetler hakkında şüphecilik artar.
Günah keçisi bulma arayışı	Belirsizlik için liderler suçlanır.
Değişime direnç	Tutuculuk nedeniyle yeni alternatiflerin reddedilmesi “korunma”.
İşgücü devir oranının yüksek olması	En yetkin liderlerin kriz anında ilk kurban oldukları gözlenmektedir.
Düşük moral	İhtiyaçların çok az kısmının karşılanmakta ve iç mücadeleler artmaktadır.
Parçalı Çoğulculuk	Özel çıkar grupları örgütlenir ve daha “sesli” olmaya başlarlar.
Güvenilirliğin azalması	Astlar liderlerine, liderler de astlarına güvenmemeye başlarlar.
Çatışmalar	Daralmış kaynaklar üzerinde kontrol yetkisi için örgüt içi rekabet ve mücadeleler başlar.

Kaynak: Cameron vd. (1987: 128).

Örgütlerde Biyolojik Hayat Seyri Modeli

Örgütlerin hayat seyrine sahip oldukları yani ölümlü varlıklar oldukları tezi temel alındığında örgütsel ölüm aslında beklenen ve kaçınılması mümkün olmayan bir doğal olay olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda literatür kapsamında örgütlerde doğumdan ve ölüme kadar yaşanan değişimin sıklıkla örgütsel hayat seyri metaforu kullanılarak ifade edildiği görülmektedir. Farklı araştırmacılar genellikle aynı durumu işaret etmekle birlikte örgütsel hayat seyrini farklı evrelerle tanımlamışlardır. Örneğin; Boulding (1950) “Örgütlerde Biyolojik Hayat Seyri Modeli”ni önermiştir. Bu modele göre örgütler doğum, olgunlaşma, çöküş ve ölüm gibi evrelerden geçmektedirler ve her organizma zamanla ölüme doğru ilerlemektedir (Walonick, 2008). Recker vd. (2002) göre örgütsel hayat seyri modeli; doğum, gelişme, çöküş ve ölüm evrelerinden oluşmaktadır. Santora ve Sarros’da (2008: 12-15) örgütsel yaşamla ilgili bir örgütsel hayat seyri modeli geliştirmişlerdir. Bu

modelde yer alan evreler ve bu evrelerdeki örgütlerin özellikleri ise aşağıda özetlendiği gibidir:

Kurulma: Öncelikle örgüt amaçları tanımlanır. Örgüt düşük düzeyde biçimselliğe sahiptir. Lider, yönetici ve çalışanlar arasında biçimsel olmayan bir iletişim söz konusudur. Çalışanların görev, rol ve sorumluluk tanımları açık değildir.

Gelişme: Kurucu ve yöneticiler örgütlerinin geleceği hakkında büyük beklentilere ve coşkunluğa sahiptirler. Programların sıkı sıkıya takibi, işbirlikleri yaparak örgütü daha iyi konuma getirme çabaları bu aşamanın en önemli özelliklerindedir.

Olgunluk: Örgütün temeli ve amaçları oturtulmuştur. Nakit akışı yüksek olduğu için finansal varlıklar yüksek rekabet ortamında hayatta kalmak için bir güvence olarak görülür. Yüksek düzeyde merkezileşmiş bir yapı ve biçimsel iletişim bu dönemin dikkat çeken unsurlardandır.

Yeniden canlanma: Rakipler karşısında rekabet avantajı sağlayacak pozisyonu yeniden ele geçirmek, finansal dengelerin oluşturulması, program ve personelin yenilenme ihtiyacı vardır. Eğer düzeltme faaliyetleri etkinlikle yerine getirilmezse bir sonraki aşama olan çöküş aşamasına geçilir.

Çöküş: Performansın düşmesi, pazar payının azalmaya başlaması, güçlü rakipler karşısında ayakta kalma çabaları, temel kaynaklara ulaşma zorluğu bu dönemin en önemli belirtileridir.

Çöküşe giden örgütü hayat seyrinin bir önceki evrelerine nasıl döndürülebileceği konusunda yazında farklı öneriler mevcuttur. Bunlar;

- Problemler ilk ortaya çıktıklarında yönetim tarafından fark edilmeli ve söz konusu problemler ayrıntılı olarak tanımlanmalıdır.
- Yönetim örgütün durumunu gizlemek yerine örgüt içi iletişime geçerek krizi yönetmeye çalışmalıdır.
- Örgütler küçülme uygulamasına başvurmalıdırlar (Walonick, 2008).

Recker vd. (2002) göre, örgütsel çöküşe geçen örgütlerin her zaman yeniden canlanma ve durumlarını düzeltme imkânları bulunabilir. Bunun için örgütlerin hedefleri yeniden tanımlanmalı, var olan durumdan hareketle yeni bir strateji oluşturulmalı ve yaratıcı fikirler desteklenerek grup düşüncesi önemsenmelidir. Aynı zamanda örgüt deneyimlerinden öğrenmeyi başarabilmelidir. Bununla birlikte etkili bir çevre tarama sisteminin

kurulması çevrede meydana gelen değişimlerin daha hızlı bir şekilde fark edilmesini sağlayacaktır.

Literatür kapsamında çöküşü tersine çevirebilecek faktörlerin neler olduğuna bakıldığında ise yeni liderlik (yöneticilik) tanımlamaları, ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi, zayıflayan bölüm veya hatların değiştirilmesine yönelik önlemler gibi faktörler karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte örgütsel çöküşün nasıl etkinlikle yönetileceği probleminin çözümünün bulunmayabileceğinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Cameron vd., 1987). Bu durumda ise örgüt son aşama olan ölüm aşamasına geçecektir.

Ölüm: Hayat seyrinin beklenen son aşamasıdır. Kötü gidişe yerinde müdahale edilmediği için çözümlenmesi yani ölüm gerçekleşir.

Bu noktada yukarıda değinilen hayat seyri modellerinin canlı organizma türlerinin hayat seyri evreleriyle desteklendiğine dikkat çekmek gerekmektedir. Bu bağlamda doğum metaforuna göre, örgütsel doğumlar ekonomik ve sektör fırsatlar ile ilişkilidir. Yeni doğan örgütler genellikle küçük boyutludurlar. Aynı zamanda bebekler gibi örgütlerde bu evrede dışsal güçlere karşı savunmasızdırlar. Gelişme evresine örgüt çevreye adapte olma yeteneğine kavuştuğunda geçer. Çöküş aşamasında ise örgütler tekrar çevresel tehditlere karşı savunmasız ve güçsüzdürler. Değişime ve çevreye ayak uydurmakta zorlanırlar. Ölüm bu aşamanın düzeltilememesi, uygun önlemlerin alınmaması neticesinde gerçekleşir (Weisel, 2002).

Son olarak belirtmek gerekir ki; her örgüt muhakkak hayat seyri modelinde tanımlanan aşamalardan oluşan bir hayat seyrine sahip olmayabilir. Örneğin girişimci tarafından planlanan ve kuruluşu gerçekleştirilen bir örgüt çeşitli nedenlerle daha büyüme evresine geçmeden ölebilir. Aynı zamanda evrelerde geçirilen süre örgütten örgüte farklılık gösterebilir. Ancak bu modeldeki temel varsayım örgütsel ölümün “beklenen ve kaçınılmaz” bir son olduğudur.

Adaptasyon Teorileri Bağlamında Örgütsel Ölüm

Çalışmanın bu bölümünde adaptasyon teorilerinin örgütsel ölüm olgusuna yaklaşımları tartışılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda adaptasyon teorileri arasında yer alan örgütsel ekoloji, kaynak bağımlılığı, kurumsal kuram, yapısal koşul bağımlılık ve işlem maliyeti teorilerinin örgütsel ölüm olgusunu ele alış biçimleri incelenmiştir. Örgütsel ölüm olgusunun bu teoriler çerçevesinde incelenmesinin en önemli nedeni söz konusu yaklaşımların örgütlerin çevreye uyumu çerçevesinde şekillenmeleri ve bu

yönde örgütsel ölümsüzlüğü ima edip etmediklerinin tartışmaya değer bir soru olarak karşımıza çıkmasıdır. Bunun yanı sıra adaptasyon teorileri kapsamında örgütleri ölüme götürecek açık veya örtülü nedenler hakkında çıkarsama yapmak da çalışmamızın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın ilerleyen kısmında ilk olarak örgütsel ekoloji yaklaşımının örgütsel ölümü ne şekilde ele aldığı incelenmektedir.

Örgütsel Ekoloji Yaklaşımı ve Örgütsel Ölüm

Örgütsel ekoloji yaklaşımının temelini oluşturan “ekoloji” kavramı, bilindiği üzere, canlılar ile bunların çevreleri arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaları ve bilim dalını ifade etmektedir. Örgütsel ekoloji de herhangi bir canlı organizma grubu ile bunların çevreleri arasındaki ilişkileri incelemektedir. Böyle bir bakış açısı örgütlere uygulandığında, belli bir toplumda veya sanayi dalında (sektörde) veya belli bir bölgedeki örgütler topluluğunun (popülasyon) çevreleri ile olan ilişkileri incelenebilir (Koçel, 2011: 360). Bu bağlamda örgütsel ekoloji yaklaşımının temel tezi; örgütsel dünyadaki evrimin çevresel ayıklanmayla ya da çevredeki yeni koşullara uyumlu özellikler gösteren örgütlerin doğması veya çoğalması ve değişen çevreye uyum sağlamayan örgütlerin yok olması veya azalması ile gerçekleşebileceği şeklinde açıklanabilir (Erdil vd., 2010: 18).

Örgütsel ekoloji yaklaşımı örgütsel ölüme en çok vurgu yapan adaptasyon teorilerinden biridir. Buna göre; örgütsel ekoloji teorisyenleri örgütleri ölüme götürebilecek iki nedenin olduğunu ileri sürerler. Bunlar; meşruiyet ve rekabettir. Bu bağlamda Hannan, meşruiyet ve rekabetin örgüt ölümleri üzerinde etkisini belirlemeye çalışan ilk araştırmacıdır. Hannan, yaptığı çalışmalar neticesinde “Yoğunluk Bağımlılığı Modeli”ni geliştirmiştir. Modele göre örgütlerin hayatta kalmaları meşruiyet ve rekabet ilişkisine dayanır. Şöyle ki; bu model yoğunluk-meşruiyet ve yoğunluk-rekabet ilişkisini temel alır. Buna göre yoğunluk; popülasyondaki örgüt sayısını ifade eder ve meşruiyet ve rekabet düzeyi popülasyondaki yoğunluktan etkilenir. Bu doğrultuda modele göre popülasyondaki yoğunluk arttıkça rekabet düzeyi artacak, rekabet yoğunlaştıkça ise popülasyondaki örgütler ölmeye başlayacaktır (Nickel ve Fuentes, 2004: 45).

Örgütsel ekoloji örgütsel ölümü örgüt büyüklüğü ve yaşı ile ilişkilendirerek çevresel seleksiyonu açıklamaya çalışmıştır. Buna göre yeni kurulan örgütler kendilerinden yaşlı örgütlere nazaran daha yaratıcıdır. Çünkü örgüt ekolojisi teorisyenlerine göre örgütler büyümeye başladıkça zaman içinde artan formelleşme nedeniyle yaratıcılıkları da azalacaktır (Weisel, 2002). Nitekim yaşı arttıkça ve büyüdükçe örgütlerin rutinlere daha fazla bağlanacağını (Kasimoğlu, 2006) ve rutinlere bağlanma düzeyi güçlendikçe

örgütlerin değişen çevreye adapte olabilme yeteneklerinin de azalacağını söylemek mümkündür. Bu noktada örgütlerin temel özelliklerini de kapsayan bu rutinlerini değiştirmeye kalkışmalarının başlı başına bir ölüm nedeni olarak ortaya çıkabileceğini de belirtmek gerekmektedir. Sonuç olarak değişim sürecinde uygulanan hatalı stratejiler, örgütün temel yeteneklerini oluşturan alanlarda yapılabilecek yanlış değişimler, yanlış yönetilen değişim süreci neticesinde ortaya çıkabilecek kaos ortamı ve çalışanlar tarafından değişime direnç gösterilmesi gibi nedenlerle örgütlerde çöküş sürecinin başlayabileceği ve nihayetinde ise çevresel ayıklanmanın gerçekleşebileceği düşünülebilir.

Her ne kadar örgütler yaşlandıkça kendilerinden daha genç örgütlere kıyasla ölüm riski ile daha fazla karşı karşıya kaldıkları ifade edilse de bu noktada altını çizmek gerekir ki; yeni kurulmuş olma da çevresel ayıklanma riskini beraberinde getirebilmektedir. Örneğin Kasımoğlu (2006) Çanakkale’de 1963 yılında farklı sektörlerde kurulmuş 188 işletmeyi kapsayan çalışmasında söz konusu örgütlerin %70’inin kuruluşlarından 30 yıl sonra kapandığını tespit etmiştir. Çalışmada aynı zamanda örgütlerin kuruluşlarından sonraki erken dönemlerde ve 18-22 yılları arasında ölüm riskinin daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Bu bağlamda literatürde var olan yeni olma, genç olma ve yaşlı olmanın örgütler için ölüm riski olduğu düşüncesi de söz konusu çalışma ile desteklenmiştir.

Özetle söylemek gerekirse örgütsel ekoloji yaklaşımı örgütsel ölümü çevrenin örgütü ayıklaması diğer bir ifadeyle seleksiyona tabi tutması olarak ele almaktadır. Örgütsel hayat seyri modelinde olduğu gibi örgütsel ekoloji yaklaşımında da örgütsel ölüm beklenen bir son olarak kabul edilmekte ve örgütlerin bu anlamda edilgen oldukları varsayılmaktadır. Bununla birlikte örgütsel ekoloji yaklaşımı her ne kadar örgütlere ölümü dayatıyor görünse de yaklaşım kapsamında örgütlerin çevreye adapte olabilme yeteneğine sahip oldukları da vurgulanmaktadır. Böylece yaklaşımın örgütlere kendi yaşam sürelerini belirleme hakkını teslim ettiğini de söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaynak Bağımlılığı Yaklaşımı ve Örgütsel Ölüm

Kaynak bağımlılığı yaklaşımına göre, örgütler kendi kendilerine yetemezler ve hayatlarını devam ettirebilmek için temel kaynaklara ihtiyaç duyarlar. Bu temel ihtiyaçların karşılanmasında ise örgütler arası ilişkiler ön plana çıkmakta başka bir ifadeyle bağımlılıklar oluşmaktadır. Araştırmacılar tarafından da belirtildiği üzere kaynak bağımlılığı yaklaşımı örgütlerin çevreye bağımlılıkları ve bu bağımlılıkları karşısında ne yaptıkları ile ilgilendir. Bu bağlamda çevre ile örgütlerin ilişkisi yaklaşımın odak noktasını oluşturmaktadır. Örgütler çevre ile olan ilişkilerini yönetebilmek için

çevreye yönelik stratejiler belirlerler, yapılarını değiştirirler, politik davranışlarda bulunurlar, başka örgütleri satın alarak veya birleşerek bağımlılıklarını azaltma yönünde çaba gösterirler. Bu yaklaşım aynı zamanda örgütlerin dış çevreleri yanı sıra iç çevrelerine de odaklanarak örgüt içi güç mücadelelerini anlamaya ve açıklamaya çalışır (Karadal vd., 2014; Uysal ve İpçioğlu, 2008; Sargut ve Özen, 2007). Buna göre örgüt içindeki kişisel veya departmental güç, kritik kaynakların dış çevreden örgüte gelişini etkileyebilecek kişilerde veya bölümlerde toplanacaktır (Koçel, 2011: 352). Bu durum ise gücü elinde tutan kişi veya departmanlar ile diğer kişi veya departmanlar arasındaki güç asimetrisinden doğan çatışmaları beraberinde getirebilecektir.

Kaynak bağımlılığı yaklaşımında örgütlerin büyüklüğü, çevreye olan bağımlılıklarını etkileyen bir faktör olarak kabul edilmektedir. Buna göre örgütler büyüdükçe etkileşim içinde buldukları çevresel unsurlar üzerindeki etkinlikleri de artacaktır. Şöyle ki, büyük örgütlerin büyük alımlar yapmaları neticesinde tedarikçiler üzerinde pazarlık güçlerinin bulunması veya büyük kitlelere ürün sunmaları gibi etkenler örgütlerin bağımlılık ilişkilerini kendi lehlerine çevirmelerini sağlayabilecektir. Bu düşünceye göre Sargut ve Özen (2007)'in belirttiği üzere kuram kapsamında büyüme, örgütlerin hayatlarını sürdürmelerinde temel bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Çünkü büyük örgütler fazla sayıda kişi ve grubu ilgilendirirler bunun için de kolaylıkla vazgeçilemezler. Bu bağlamda kaynak bağımlılığı yaklaşımında örgüt büyüklüğünün örgütsel ekoloji yaklaşımından farklı olarak örgütsel yaşamı koruma altına alan ve örgütsel uzun ömürlülüğün dayanağı yönünde bir faktör olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür.

Kaynak bağımlılığı yaklaşımının varsayımları dikkate alındığında örgütleri ölüme götürecek nedenlerin şunlar olduğu söylenebilir: Temel kaynakların örgüte uygun bir maliyet ile getirilememesi, temel kaynaklara ulaşamama, çevreye aşırı bağımlılık, görece küçüklük nedeniyle tedarikçiler üzerinde pazarlık gücünün büyük örgütlere nazaran düşük olması (büyük örgüt olmanın sağladığı imkânlardan yararlanamama), ilginin yoğun olarak örgüt içi mücadelelerle baş etmeye odaklanılması sonucu çevresel değişimlerin fark edilememesi gibi. Görüldüğü üzere kaynak bağımlılığı yaklaşımı kapsamında örgütleri ölüme götürebilecek pek çok faktör sıralanabilir. Ayrıca, kaynak bağımlılığı yaklaşımının örgütlere çevreyle etkileşimlerinde etken bir rol biçmesi kuram kapsamında örgütsel ölümün kaçınılmaz bir son olmadığını da akla getirmektedir. Şöyle ki örgütsel ekoloji yaklaşımından farklı olarak kaynak bağımlılığı yaklaşımı örgütleri edilgen oluşumlar olarak

kabul etmemekte; aksine örgütler bağımlılıkları yönetebilecek ve azaltabilecek yetenekte oluşumlar olarak tasvir edilmektedir.

Kurumsal Kuram ve Örgütsel Ölüm

Kurumsal kuramın temel sorunsalı, örgütlerin neden birbirlerine benziyor olduklarıdır. Bir diğer ifade ile kurumsal kuram, örgütsel eşbiçimliliği anlamak için çaba harcar (Atsan, 2005: 278). Kurumsal anlayışta eşbiçimliliğin açıklamasına göre örgütler, mevcut faaliyet alanlarında rasyonalize edici mitler oluştuğunda kendi yapılarını bu yeni mitlerle eşbiçimli olmak için geliştirirler. Herhangi bir örgütsel ortam başlangıçta bir aykırılık ve farklılık içermektedir. Ancak bir kere yapılar yerleşiklik kazandığında, bu örgütsel kategori veya kurumsal alan içinde örgütleri birbirine benzemeye iten bir baskı oluşmaktadır (DiMaggio ve Powell, 1983: 149). Bu bağlamda aynı dalda faaliyet gösteren örgütler benzer çevresel baskılara maruz kalacaklar ve çevrenin bekleyiş ve zorlamalarına paralel olarak benzer yapı ve işleyiş özelliği kazanacaklardır. Böylece eşbiçimlilik ortaya çıkacaktır. Bütün örgütler aynı eşbiçimliliği göstereceğinden sonunda kurumsal eşbiçimlilik ortaya çıkacaktır (Koçel, 2011: 362).

Kurumsal kuramın analiz düzeyini örgütsel alan oluşturur. Örgütsel alan, ortak bir anlam sisteminin parçası olan ve katılımcılarının alanın dışındaki aktörlerden çok birbirleriyle sık sık iletişim kurduğu bir örgüt topluluğu olarak tanımlanır (Hoffman, 1999: 4). Örgütsel alan örgüt ile toplum arasında ara düzeyi temsil eder ve sosyal olarak kurulmuş beklenti ve uygulamaların yayıldığı ve yeniden üretildiği süreçlerin aracıdır. Bu alan devleti, önemli değişim odaklarını (tedarikçiler ve müşteriler gibi), fon kaynaklarını, mesleki birlikleri, özel çıkar gruplarını ve örgüt topluluğu düzeyinde zorlayıcı ya da bilişsel bir etkiyi empoze eden herhangi bir aktörü kapsayabilir (Özkara ve Özcan, 2004: 199).

Kurumsal kurama göre örgütler sadece karlılık ve etkinlik hesapları yapmak yerine kurumsal analiz açısından çok önem taşıyan meşruiyeti kazanmaya çalışırlar. *Meşruiyeti*, kültürel çevre ile uyumunu sağlayan bir olgu olarak tanımlayan kurumsal kuramcılara göre (Şirin ve Duman, 2007: 85) örgütlerin biçimsel yapılarını etkileyen meslekler, uygulamalar ve teknoloji gibi faktörler vardır. Kurumsal kurama göre bu faktörler, toplumda kurumsallaşır ve mit işlevi görmeye başlar. Bu mitler ise, etkinliğe ve etkililiğe olan katkısı sorgulanmadan örgüt yapılarına yansıtılır (Meyer ve Rowan, 1977).

Verilen bilgiler ışığında kurumsal kuramın temel varsayımlarına örgütsel ölüm penceresinden bakıldığında eşbiçimlilik ve meşruiyet kavramlarının

öne çıktığı görülmektedir. Söz konusu kavramların örgütsel ölüm olgusunu işaret ettikleri söylenebilir. Buna göre, Meyer ve Rowan (1977) örgütlerin meşruiyet kazanmak ve kaynaklara ulaşmak adına buldukları çevrenin kurumsal kurallarına uygun olarak davranmalarını yaşam şanslarını artırmak adına attıkları adımlar olarak tanımlamaktadırlar. Örgütlerin çevreye uyum sağlamak adına benimsedikleri bu kurallar örgütlere neleri nasıl yapmaları gerektiği konusunda rehberlik etmektedir. Örgütler çevre tarafından kabul gören bu kuralları verimliliklerini artırmak için değil meşru oldukları için benimsenirler. Verimlilikleri ile birebir ilgisi olmamasına rağmen örgütlerin bu kuralları benimsemeleri örgütlerin çevre tarafından kabul edilmelerinin ve onaylanmalarının da önünü açar. Bu bağlamda kurumsal kuram çerçevesinde eşbiçimliliğin örgütsel uzun ömürlülüğünün sağlanmasında örgütler tarafından kullanılacak bir araç olarak kabul edildiği söylenebilir. Bunun da ötesinde örgütler çevre ile eş biçimli hale gelmelerini sağlayan bu kuralları benimsediklerini çeşitli şekillerde kamuoyu ile paylaşırlar. Bu paylaşımların ise örgütlerin meşruiyet elde etme ve bu doğrultuda çevre tarafından kabul edilme yönünde attıkları bir adım olduğunu söylemek mümkündür. Bu şekilde örgütler çevre tarafından korunarak hayatta kalma şanslarını güçlendirmeye çalışırlar. Bir diğer ifadeyle Kalemci ve Tüzün (2008)'ün de belirttiği üzere toplum ve örgüt arasında gözle görülmeyen ve hiç bir zaman sorgulanması gündeme gelmeyen bir anlaşma söz konusudur. Örgütler bu anlaşmaya uyum göstermediklerinde varlıklarını devam ettirmeleri söz konusu olmayacaktır (Kalemci ve Tüzün, 2008: 411). Özetle kurumsal kurama göre meşruiyetini kazanan örgütlerin kazanmayanlara nazaran yaşam şanslarının daha yüksek olabileceği düşünülebilir.

Yapısal Koşul Bağımlılık Kuramı ve Örgütsel Ölüm

Koşul bağımlılık kuramının analiz düzeyinin “örgüt” olduğu bilinmektedir. Bu kuram, büyük ölçüde örgütün çevreyle etkileşimi ışığında yapısal tasarımına odaklanır. Bu doğrultuda koşul bağımlılık kuramının “Örgütsel tasarımın nedenleri ve sonuçları nedir?” sorusuna odaklandığı söylenebilir. Bu kuram için en önemli amaç, farklı bağlamsal koşullarda etkili ve verimli olan örgütsel tasarımları keşfetmektir. Yapısal koşul bağımlılık kuramı, “çevre” dendiğinde teknolojik ve ekonomik bir çevre algılar; bu çevrede örgütsel yapıyı biçimleyen teknolojik etmenler ve piyasa koşulları söz konusudur. Böylesi bir çevre örgüt için belirsizlik kaynağı oluşturmaktadır. Koşul bağımlılık kuramında örgüt çevreyi etkileyemez, sadece çevredeki değişiklikleri saptayarak ona göre tasarımında değişiklikler yapar ve böylece çevreye uyumlanarak hayatta kalır. Koşul bağımlılık kuramı yöneticiye, değişen çevreye uyumlu yapıyı kuran “tasarımcı” rolü yükler (Sargut ve Özen, 2007). Öyle ki, yöneticiler çevre koşullarına uymak için yapı ve

işleyiş ile ilgili kararları verecekler ve işletmelerinin çevre koşullarına uyumunu, adaptasyonunu sağlayacaklardır (Koçel, 2011: 351).

Daha önce de ifade edildiği gibi yapısal koşul bağımlılık kuramında örgütlerin hayat seyri açısından çevre temel belirleyici faktör olarak kabul edildiği görülmektedir. Buna göre, kuram örgütsel devamlılığın sağlanabilmesi için örgüt yapılarının çevreye göre şekillenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte örgütlerin büyüdükçe veya yaşlandıkça esnekliklerini kaybederek nispeten daha katı bir tasarıma bürüneceklerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu nedenledir ki yapısal koşul bağımlılık kuramında küçük ve genç örgütlerin hayatta kalma şanslarının daha yüksek olacağı öne sürülmektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı örgütlerin yapılarının genç örgütlere göre daha katı oldukları ve yaşlı örgütlerin rutinlerine daha sıkı bir şekilde bağlandıkları için çevreye uyum yeteneklerinin daha az olduğu söylenebilir. Bu nedenledir ki yapısal koşul bağımlılık kuramında küçük ve genç örgütlerin hayatta kalma şanslarının daha yüksek olacağı öne sürülmektedir. Özetle bu kuram kapsamında genç örgütlerin daha esnek yapıya sahip oldukları için çevreye daha kolay adapte olacakları ve ölüm tehlikesiyle yaşlı örgütlere nazaran daha az karşılaşacakları yorumunda bulunulabilir.

İşlem Maliyeti Teorisi ve Örgütsel Ölüm

İşlem maliyeti kuramının temel analiz düzeyi örgüt yerine, örgüt içerisindeki işlemlerin verimliliğidir. Bu kuramın temel tartışması işlem maliyetlerini asgariye indiren yönetim mekanizmalarına dayanmaktadır (Kalemci, 2013: 56). Buna göre işlem maliyetleri, bir iktisadi faaliyet içerisinde yer alan tarafların sayıca fazla olması, uzlaşmacı olmaması, bilginin tüm taraflara açık olmaması ve değişime direnç gösterilmesi gibi işlem yapmayı zorlaştıran tüm maliyet unsurlarını içermektedir. Farklı bir ifadeyle, örgütlerin üretim faktörlerini satın almaları, bunları mal ve hizmet üretimine sevk etmeleri ve bunların satışları esnasında birçok maliyetle karşılaşmakta olup işlem maliyetleri bu harcama ve giderleri ifade etmektedir. Bu maliyetler sözleşmelerin hazırlanması, kontratların düzenlenmesi, anlaşmalardaki ihtilafların çözülmesi, ürünlerin denetimi ve diğer maliyetler olarak belirtmektedir (Çelik ve Bedük, 2014: 41-42).

İşlem maliyeti teorisine göre örgütler belirtilen alternatif yönetim mekanizmaları olarak “piyasa” ve “örgüt” arasında seçim yaparken, bu seçimi büyük oranda hangisinin işlem maliyetini asgariye indirdiğine göre yapmaktadır. Diğer taraftan, işlem maliyeti kuramında geçen maliyetler büyük ölçüde insan doğası ile bağdaştırılmış ve insan doğasını anlamının ve kontrol etmenin maliyetleri düşürmek açısından çok önemli bir unsur olduğu

vurgulanmıştır. İşlem maliyeti kuramının insan davranışı kurgusunda temel olarak iki varsayım vardır: Bunlar “fırsatçılık” ve “sınırlı akılcılık”tır (Kalemci, 2013: 56). İşlem maliyeti teorisine göre fırsatçılık “hileyle kişisel çıkarının peşinde olma” olarak tanımlanmaktadır. Kişisel çıkarın anlamı “yalan söyleme, çalma, aldatma ve kandırma, bilginin anlamını saptırma, değiştirme, bulandırma veya diğer bozulmalara yol açan hesaplı çabalar” olarak genişletilmiştir. Uygulamada sözlerin ve yaptırımların yerine getirilmesinde başarısız olma ve kaytarma gibi açık veya kapalı taahhütlerin ihlal edilmesi de bu kapsamda değerlendirilmektedir (Gürçaylılar-Yenidoğan, 2013: 115). Diğer taraftan işlem maliyeti kuramının bir diğer davranışsal varsayımı olan sınırlı akılcılık varsayımı ise, bireylerin bilişsel kapasite sorunu nedeniyle tam olarak akılcı değil ama niyet olarak akılcı olmaya eğilimli olmalarına dayanmaktadır (Kalemci, 2013: 56).

İşlem maliyeti teorisine örgütsel ölüm olgusu çerçevesinde bakıldığında kuram kapsamında ele alınan çevresel belirsizlik kavramı örgütleri ölüme götürebilecek sebeplerden biri olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda teoriye göre çevresel belirsizlik bir mübadeleyi çevreleyen koşullardaki beklenmeyen değişimlerden kaynaklanmaktadır. Piyasa/talep belirsizliği ve teknolojik belirsizlik olmak üzere iki çeşidinden bahsedilmektedir. Değişen koşulların sayısı arttıkça bu koşullara uyarlanma zorlaşmakta ve çevresel belirsizliğe bağlı olarak işlem maliyetleri artmaktadır (Gürçaylılar-Yenidoğan, 2013: 114). Bunun yanı sıra piyasa mekanizması içerisinde işlem maliyetleri daha yüksek olan örgütlerin kendilerine göre daha az işlem maliyetleri ile faaliyetlerini sürdüren örgütler karşısında rekabet etmede zorlanacakları düşünülebilir. Sonuç olarak örgütler kâr elde etmek üzere kurulmuşlardır ve katma değer yaratmadıkları noktada örgütlerin varlıklarının da bir anlamı kalmayacaktır.

Bu noktada işlem maliyeti kuramının örgütlere bakış açısının da altını çizmek gerekmektedir. Çünkü kuramın temelinde “*örgütler neden vardır?*” gibi radikal bir soru yatmaktadır. Sargut ve Özen (2007)’nin de değindiği üzere örgüt kuramcılarının varlık nedenlerini oluşturan ve bu nedenle sormaya gerek duymadıkları bu soruya işlem maliyeti kuramının verdiği cevap “*belirli koşullarda piyasa mekanizması işlem maliyetini minimize etmede başarısız olduğu için örgüt vardır*” şeklindedir. Ayrıca örgütün başarısız olduğu yerde de klanın ve ağ düzeneğinin gündeme geldiği ileri sürülür. Bu yanıtlar, örgüt kuramcılarının varlıklarını dayandırdıkları “örgütü” evrensel bir kategori olmaktan çıkarıp (evrensel olan iktisadi işlemlerdir), sadece “belirli koşullarda” var olan ki o koşullar ortadan kaldırıldığında varlığına gerek duyulmayacak olan geçici bir kategoriye indirgemektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Örgütleri ölüme götüren nedenleri irdeleyen araştırmalar arasında yer alan bu çalışma ile adaptasyon teorileri bağlamında örgütsel ölüm olgusu ele alınmıştır. Daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa çalışma kapsamında örgütlerin çevreye uyumunu esas alan adaptasyon teorilerinin örgütsel ölüm olgusuna yaklaşımları tartışılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda adaptasyon teorileri arasında yer alan örgütsel ekoloji, kaynak bağımlılığı, kurumsal kuram, yapısal koşul bağımlılık ve işlem maliyeti teorilerinin örgütsel ölüm olgusunu ele alış biçimleri incelenmiştir. Örgütsel ölüm olgusunun bu teoriler çerçevesinde incelenmesinin en önemli nedeni daha önce de değinildiği üzere söz konusu yaklaşımların örgütlerin çevreye uyumu çerçevesinde şekillenmeleri ve bu yönde örgütsel ölümsüzlüğü ima edip etmediklerinin tartışmaya değer bir soru olarak karşımıza çıkmasıdır. Bunun yanı sıra adaptasyon teorileri kapsamında örgütleri ölüme götürecektir açık veya örtülü nedenler hakkında bir çıkarsama yapmak da çalışmamızın bir diğer amacını oluşturmuştur.

Bu çerçevede adaptasyon teorilerinin örgütsel ölüm kavramına yaklaşımları incelendiğinde örgütsel ekoloji yaklaşımında örgütsel ölüm olgusunun çevrenin örgütleri ayıklaması şeklinde kabul edildiği ve örgütler için beklenen bir son olarak değerlendirildiği görülmektedir. Yaklaşım kapsamında meşruiyet, yoğunluk-rekabet ilişkisi, örgüt büyüklüğü ve yaşı örgütleri ölüme götürebilecek nedenler olarak kabul edilmektedir. Bir diğer adaptasyon teorisi olan kaynak bağımlılığı yaklaşımının varsayımları dikkate alındığında temel kaynakların örgüte uygun bir maliyet ile getirilememesi, temel kaynaklara ulaşamama, çevreye aşırı bağımlılık, görece küçüklük nedeniyle tedarikçiler üzerinde pazarlık gücünün büyük örgütlere nazaran düşük olması (büyük örgüt olmanın sağladığı imkânlardan yararlanamama), ilginin yoğun olarak örgüt içi mücadelelerle baş etmeye odaklanması sonucu çevresel değişimlerin fark edilememesi gibi faktörlerin örgütlerin ölümüne yol açabilecek etkiye sahip olduğunun kabul edildiği söylenebilir. Kurumsal kuramda ise, örgütlerin çevre ile eşbiçimli hale gelemeyerek çevre tarafından kabul edilmemeleri bir diğer ifadeyle meşruiyet kazanamamaları örgütlerin yaşam şanslarını azaltan nedenler olarak değerlendirilmektedir. Öte taraftan yapısal koşul bağımlılık kuramında çevreyi etkileyemeyen örgütlerin sadece çevrede meydana gelen değişiklikleri saptayarak tasarımlarını bu değişikliklere göre uyumlu hale getirmeleri ve bu sayede hayatta kalabilecekleri vurgulanmaktadır. Son olarak işlem maliyeti teorisine göre ise, piyasa mekanizması içerisinde işlem maliyetleri daha yüksek olan örgütlerin kendilerine göre daha az işlem maliyetleri ile faaliyetlerini sürdüren örgütlere nazaran ölüm risklerinin daha yüksek olduğu yönünde değerlendirildiği söylenebilir. Buna göre kuram kapsamında çevresel

belirsizlik kavramı işlem maliyetlerini artıran bir unsur olarak örgütleri ölüme götürebilecek temel bir sebep olarak ifade edilmektedir.

Görüldüğü gibi farklı kuramlar örgütleri ölüme götürecektir nedenleri farklı açılardan ele almışlardır. Her kuramın örgütsel başarıya ve başarısızlığa götüren nedenler konusunda farklı varsayımları mevcuttur. Buna göre çevresel belirlenimcilik temelinde şekillenen örgütsel ekoloji kuramı örgütleri çevre karşısında edilgen oluşumlar olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte kurumsal kuramın örgütlerin çevreye karşı belirli pozisyonlar alabileceği bir çevre modeli içerisinde örgütlere örgütsel ekoloji kuramına göre nispeten daha etken bir rol biçtiği söylenebilir. Bu bağlamda örgütsel ekoloji yaklaşımında örgütsel ölüm kaçınılmaz bir son olarak ele alınırken, kurumsal kuram çerçevesinde ise örgütlerin çevre ile eşbiçimli hale gelerek meşruiyet kazanabilmeleri ölçüsünde kaçınılabilir bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Dil (2014)'in de belirttiği üzere örgüt toplulukları, dış çevrenin değişimi, meşruiyet, uyum, ayıklanma gibi kavramlar temelinde şekillenen söz konusu kuramlar örgütlerin dış çevresi ve örgütler arası etkileşim ile ilişkili olduğundan, uzun yaşamı sağlayan dayanakların neler olabileceği konusunda 'tekil' olarak örgütlerin içsel donanımları hakkında bilgi sunmakta yetersiz kalmaktadırlar (Dil, 2014: 14). Benzer şekilde kaynak bağımlılığı yaklaşımı da örgütsel başarı noktasında örgütlerin dış çevrelerine odaklanmaktadır. Her ne kadar yaklaşım kapsamında örgütler bağımlılıklarını yönetebilecek oluşumlar olarak tasvir edilse de kuramın temel vurgusu örgütlerin temel kaynaklara ulaşabilirliğini etkileyen dış çevre üzerinedir. Yapısal koşul bağımlılık kuramında ise, çevredeki değişiklikleri saptama yetisine sahip olabilmeye vasfı yüklenen örgütler tasarımlarında değişiklikler yaparlar ve böylece çevreye uyumlanarak hayatta kalabilirler. Bu bağlamda diğer kuramlardan nispeten farklı olarak yapısal koşul bağımlılık kuramının yöneticiye değişen çevreye uyumlu yapıyı kuran tasarımcı rolü yüklediği söylenebilir. Aynı zamanda kuram kapsamında örgütlerin içsel donanımlarını yeniden tasarımıyarak hayatta kalma becerisine sahip olabileceklerinin de altı çizildiği ifade edilebilir. Son olarak işlem maliyeti teorisinde yönetici işlem maliyetlerini en aza indirecek yönetim mekanizmalarını seçme rolüne sahip olmasına rağmen örgütler belirleyici bir piyasa mekanizması içerisinde faaliyetlerini sürdüren oluşumlar olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki işlem maliyeti teorisinde örgütler belirli koşullarda var olan ve o koşullar ortadan kaldırıldığında varlığına gerek duyulmayacak geçici bir kategoriye indirgenmektedir. Bir diğer ifadeyle kuramın örgütlerin varlığını dahi sorgulanır kılarak bir anlamda örgütsel ölüm tartışmalarını da anlamsız hale getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Son olarak belirtmek gerekir ki örgütsel ölüm olgusunu adaptasyon teorileri bağlamında ele alan ve tartışan bu çalışma örgüt kuramları alanında görece ihmal edilmiş bir konuyu betimleyici düzeyde ele almaktadır. Bir diğer ifadeyle literatürdeki kuramlardan yola çıkan çalışma, kavramsal bir analiz iddiasındadır. Dolayısıyla bu çalışmanın literatüre mütevazı bir katkı sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte çalışmada kavramsal bir analiz yapılması, diğer bir ifadeyle ampirik bir yöntem kullanılmaması, çalışmanın önemli bir kısıdını oluşturmaktadır. Nitekim hatırlanacağı üzere literatür kapsamında örgütsel ölüm olgusunun nispeten teorik kalmasının nedeni ampirik araştırmaların eksikliğine bağlanmaktadır. Bu nedenledir ki bundan sonra yapılacak çalışmalarda araştırmacıların ampirik çalışmalara yönelmesi literatürdeki bu boşluğun doldurulması yönünde önemli bir gereklilik olmaktadır. Bu alanda Türkçe çalışmaların sınırlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda ise çalışmamızın ileride yapılacak görgül araştırmalar için bir dayanak teşkil edebileceği umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altuntuğ, N. (2007). “Küresel Rekabet Ortamında Ayırt Edici ve Sürdürülebilir Üstünlükler Bağlamında Temel Yetenek Tabanlı Stratejiler ve Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Atsan, N. (2005). “1. Yönetim ve Organizasyon Yaz Semineri (YOYSEM)”, Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 10.
- Boulding, K.E. (1950). *A Reconstruction of Economics*, New York: Wiley.
- Cameron, S.K., Kim, M.U., Whetten, D.A. (1987). “Organizational Dysfunctions of Decline”, *Academy of Management Journal*, 32(1): 222-240.
- Çelik, N., Bedük, A. (2014). “Vekalet Teorisi Yaklaşımı İle İşlem Maliyeti Arasındaki İlişki”, *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(1): 33-46.
- Dil, E. (2014), “Stratejik Başarı Göstergesi Olarak Örgütsel Uzun Ömürlülük: Kavramsal Ve Kuramsal Bir Tartışma”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, IX(II): 15-24.
- DiMaggio, P.J., Powell, W.W. (1983). “The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields”, *American Sociological Review*, 48(2): 147-160
- Erdil, O., Kalkan, A., Alparslan, A.M. (2010). “Örgütsel Ekoloji Kuramından Stratejik Yönetim Anlayışına”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1): 17-31.

- Gürçaylılar-Yenidoğan T. (2013). “Yeni Kurumsal İktisat Geleneğinden İşlem Maliyeti Teorisinin Rolü ve Son Gelişmeler”, *Business and Economics Research Journal*, 4(2): 109-134.
- Hoffman, J.A. (1999), “Institutional Evaluation and Change: Environmentalism and the U.S. Chemical Industry”, *Academy of Management Journal*, 42(4): 351-371.
- Kakabadse, N., Kakabadse, A. (2000). “Critical Review-Outsourcing: A Paradigm Shift”, *Journal of Management Development*, 19(8): 670-728.
- Kalemci, R.A. (2013). “İşlem Maliyeti Kuramının Davranışsal Varsayımlarında Güvenin Yeri Tartışması”, *İş Ahlakı Dergisi*, 6(2): 55-83.
- Kalemci, R.A., Tüzün, İ.K. (2008). “Örgütsel Alanda Meşruiyet Kavramının Açılımı: Kurumsal ve Stratejik Meşruiyet”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2): 403-413.
- Karadal, H., Eser, F., Saygın, M. (2014). “Kaynak Bağımlılığı Üzerine Yapılan Çalışmaların İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(2): 12-24.
- Kasımoğlu, M. (2006), “An Investigation into the Death of Organizations from Old Age in Turkey”, *European Business Review*, 18(1): 14-32.
- Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği*, 13. Baskı, Beta Basım, İstanbul.
- Lahiri, S., Pérez-Nordtvedt, L., Renn, R.W. (2008). “Will the New Competitive Landscape Cause Your Firm’s Decline? It Depends on Your Mindset”, *Business Horizons*, 51: 311-320.
- Lahiri, S., Renn, R.W. (2005). “Organizational Decline and the Impact of Environmental Challenges of the 21st Century”, Erişim: 03.09.2007. http://www.midwestacademy.org/Proceedings/2005/papers/LahiriRenn_ob102.doc.
- Longenecker, C., Simonetti, J., Sharkey, T. (1999). “Why Organizations Fail: the View from the Front-line”, *Management Decision*, 37(6): 503-513.
- Meyer, J.W., Rowan, B. (1977). “Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony”. *The American Journal of Sociology*, 83(2): 340-363.
- Milligan, J.M. (2003). “Loss of Site: Organizational Site Moves a Organizational Deaths”, *International Journal of Sociology and Social Policy*, 23(6/7): 115-146.
- Neumann, Y., Finaly-Neumann, E. (1994). “Management Strategy, the CEO’s Cognitive Style and Organizational Growth/Decline: A

- Framework for Understanding Enrolment Change in Private Colleges”, *Journal of Educational Administration*, 32(4): 66-76.
- Nickel, N.M., Fuentes, J.M. (2004). “Relationship Between Legitimation, Competition and Organizational Death: Current State of the Art”, *International Journal of Management Reviews*, 5/6: 43-62.
- Othman, R., Hashim, N. (2002). *Organizational Amnesia: The Barrier to Organizational Learning*, Paper for Academic Track.
- Özkara, B., Özcan, K. (2004). “Bir Kurumsal Alanın Doğuşu ve Evrimi: Türkiye’de Muhasebenin Meslekleşme Süreci”, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 197-230.
- Recker, G., Goldsby, M.G., Neck, C.P. (2002). “Organizational Survival Within a Declining Industry: An Analysis of a Single Sex Boarding School”, *The International Journal of Educational Management*, 16/3: 137-143.
- Santora, C.J., Sarros, J.C. (2008). “Founders, Leaders and Organizational Life Cycles: The Choice is Easy-Learn or Fail”, *Development and Learning in Organizations*, 22(3).
- Sargut, A.S., Özen, Ş. (2007). *Örgüt Kuramları*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Sutton, L. R. (1987), “The Process of Organizational Death: Disbanding and Reconnecting”, *Administrative Science Quarterly*, Vol. 32, No. 4, pp. 542–569.
- Şirin, A.K., Duman, A. (2007). “Uluslararası Örgüt Yazınında Meşruiyet Kavramının Tanımı”, XV. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, ss. 84-92.
- Uysal, G., İpçioğlu, İ. (2008). “Kaynak Bağımlılığı Teorisi’nin Kritik Bir Unsuru Olarak Kaynak Belirsizliği ve Müşteri-Tedarikçi Arasındaki İlişkisel Değişime Etkisi”, *Yönetim ve Ekonomi*, 15(2).
- Walonick, S.D. (2008). “Organizational Theory and Behavior”, <http://www.unc.edu/~wfarrell/SOWO%20874/Readings/orgtheoryandbehavior.htm>, (Erişim tarihi: 17.02.2015).
- Weisel, L. D. (2002), *Contemporary Gangs: An Organizational Analysis*, LFB Scholarly Publishing LLC, Erişim Tarihi: 12.11.2008. www.alba.edu.gr/OKLC2002/Proceedings/pdf_files/ID308.pdf
- Weitzel, W., Jonsson, E. (1989). “Decline in Organizations: A Literature Integration and Extension” *Administrative Science Quarterly*, 34: 91-109.